

FEHÉR KÁLMÁN HATVANÉVES

B O R I I M R E

Az 1960-as évek legelején erőteljesen megszólaló írónemzedék 1940-ben született derékhadának dátum szerinti elsőszülöttje Fehér Kálmán. Mint annyian, ő is az *Iffúság* irodalmi rovatában közölte első verseit, első verseskönyve, az *Akvárium* című pedig más Symposion-könyv volt 1964-ben, s ott vannak versei és esszéi e nemzedék ugyancsak 1964-ben megjelent nevezetes antológiájában, a *Kontrapunktban* is. Itt nemcsak a menekülés gondolata foglalkoztatta, de az is, hogy nem lehetséges a menekülés – Gauguin is visszajött Tahitiről (*Őrjöngő*), mondja, pedig az a múlt században Európa tudatában maga volt a Paradicsom, az Éden egy megmaradt darabja. Ezért így kérdez:

*Gauguin, miért menekültél Tahitira?
Több volt a kis madár
a sárga csőrű kis begyes
a kék bokájú*

S ha ez a pár sor nem bővölne volna el verseinek olvasóját, a *Forrásnál* című versének következő sorai bizonyára már a képzelet bájoló erejével hatnak, pedig azt nyilatkozta, hogy valójában „csak a halál ért a csendhez”:

*Vékony
tücsökbajusznyi
csönd*

*sodrán fönnakad
a hegye
beledőf
becsurog a
víz*

Már akkor megírja *A szökés anatómiája* című esszéjét, egy idézettel fejezve azt be, amelyet akár Kassák Lajos is írhatott volna: „Én elme-
gyek. A madarak meg tovább énekelnek.”

Úgy tartottuk, hogy Fehér Kálmán az Ész és az Érzelem küzdelmévé formálja versét, s míg az ember és politika akkor oly időszerű viszonylatai felett töpreng esszéjét írva, költőként programverseket írt, és amit nem vettünk észre annyi év után sem, hogy ezeknek a verseknek a javában költői kifejezése a szatírától sem idegen, essék szó akár a léthelyzetről, akár az életformáról, hiszen az ő nemzedéke mind a kettőnek szenvedélyes bírálója akart lenni. Idézzük emlékezetünkbe a *Ministránsok* című versének (antológiadarabja ez költészetének) legalább az első szakaszát, hogy kihalljuk a bírálat felhangjait:

*Sohasem szeretjük jobban a Halált:
Csak húsz dinárért
Csak fonott kalácsért
Csak egy pohár borért
Csak egy zsebkendőért.*

S e szatírára hajlamos indulat, kritikai késztetés az 1970-es években Petőfi-értelmezéseinek 1972–1973-ban született verssorozatában ölt formát, hiszen amikor oly szabadon gazdálkodik Petőfi Sándor verseivel-verssoraival, nemcsak értelmezi, de át is értelmezi a Petőfi „üzeneteit” olyan módon is, hogy kép-, illetve betűversekké alakítja a „homo politicus” szent fogalmait fájdalmas kacaj kíséretében.

Az első kötete után azonban a második, amelynek *Száz panasz* (1966) a címe, az újítások könyve volt, mert a korabeli kritika sem figyelte fel műfajt teremtő-megújító költői kezdeményezéseire, hiszen a *panasz* műfaja iránt valójában mostanában nőtt meg az érdeklődés világszerte – a bibliai zsoltárok mint panaszok értelmezéséből indulva ki és kutatva többek között a panasz teológiáját is, amelyben a *kesergő* is felbukkan

mint műfajfogalom. Fehér Kálmán, amikor második kötetét szerkesztette, mintha tudta volna, amit a modern értelmezések megfogalmaznak, nevezetesen, hogy „aki nem panaszkodik a szenvedések tömkelege láttán”, az nem hiszi, hogy Isten el tudja háritani a szenvedést. A panasz műfaja ugyanis a konfliktus szülötte, amikor a hit és a tapasztalat kerül egymással szembe. S Fehér Kálmán akkor még, mint jeleztük már, az ember és a politika relációi között mozgott, de már a *szökés* gondolatát is felvetette, amikor azt úgy határozta meg, hogy a „szökés lázadás az apró selyemszálak, a mindennapi, az állandósult életforma gúzsbakötöttsége ellen”. A *Kilencvenkilencedik panasz* című versében így fogalmaz, a „mondott” versek után ismét a dallamosság felé közelítve:

*A kék eget néztem
Messzi csillagokat
Nem láttam előttem
A szúrós gazokat*

1971-ben még megjelenti a *Fürjvadászat* című kötetét, amelyben a tájélmény új, költőink által alig bejárt területeit kutatta, s egy kis kötetre való Petőfi-értelmezést adott ki, hogy azután elnémuljon. Az aktív politika aknamezején járt, s csak egy-egy versüzenettel adta tudtunkra, hogy a költő ott van némasága falai mögött. Nem akarok arra vállalkozni, hogy magyarázzam, miért volt Fehér Kálmán majd két évtizednyi vargabetűje, hogy azután ismét otthonosabban érezze magát abban a világban, amely versírásra is ihlette és ihleti, holott már 1976-ban tudta, hogy „a vers is számon kér”. De ekkor már a magányos költő alakja dereng fel, aki hatvanadik életéve felé van közeledőben, s *Szemkút* című 1999-es kötetében észrevegye, illúziói „visszanéznek rá” – immár túl az életmű felén, éppen 2000-ben!

Nyilvánvaló, hogy az elveszett illúziókról ad hírt ezeknek a verseknek javában. Bánatos zokszók az ilyen verssorok inkább, mint fájdalmas panaszok. Sajognak az elmúlt évek, fagyos lett a világ és egy jégfedte arc látása ösztönzi lemondásra, s nincs módja a jégtükröből azt életre kelteni. Vagy ahogy írja: „Sem Nap, sem Hold nem tudják feloldani” (*Az istenek korán kelnek*). A költő szomorú számvetését írja, amikor ezeket a költeményeit papírra vetette.